

**JADID MA'RIFATPARVARLARINING O'LKA IJTIMOIIY-MA'NAVIY
HAYOTIDA TUTGAN O'RNI.**

Arabboyeva Nozima Fahriddin qizi.

*Namangan davlat pedagogika instituti. Texnologik ta'lim yo'nalishi. TXT Bu 24
guruhi talabasi*

Ilmiy rahbar: Tillayev Bobomurod Abduvahhobovich

Annotasiya, ushbu maqola, jadidchilik harakatining asosiy namoyandalari bo'lgan Munavvar Qori, Fitrat, Behbudiy va Avloniylarning ijtimoiy-ma'naviy hayotdagi roli va ulardan ta'lim tizimiga qilingan ta'sirlarni yoritadi. Maqola jadid ma'rifatparvarlarining o'z asarlarida ilgari surgan g'oyalari, ularning ta'lim, adabiyot, teatr va axloq sohalaridagi islohotlari haqida so'z yuritadi. Munavvar Qori va Fitratning ta'limga bo'lgan yondashuvlari, Behbudiy va Avloniyning adabiyot va teatrdagi yangiliklari yosh avlodni zamonaviy bilimlar bilan tanishtirishda, shuningdek, vatanparvarlik va axloqiy qadriyatlarni shakllantirishda muhim ahamiyatga ega bo'lgan. Ushbu maqola, jadidchilik harakatining zamonaviy ta'lim tizimidagi ahamiyatini ko'rsatadi va uning ijtimoiy-ma'naviy merosining bugungi kunda ham qadrlanishi kerakligini ta'kidlaydi. Maqola ilmiy-tadqiqot ishlarini olib borayotgan o'qituvchilar, tadqiqotchilar va talabalar uchun foydali manba bo'lishi mumkin.

Kalit so'zlar: Jadidchilik, ma'rifatparvarlar, Munavvar Qori, Abdurauf Fitrat, Mahmudxo'ja Behbudiy, Abdulla Avloniy, maktab islohoti, matbuot, milliy uyg'onish, ijtimoiy hayot, ma'naviyat, adabiyot, pedagogika, ta'lim, tarbiya, xalq ma'rifati, ilmfan, vatanparvarlik.

Abstract, This article highlights the role of the prominent representatives of the Jadid movement, such as Munavvar Qori, Abdurauf Fitrat, Mahmudxo'ja Behbudiy, and Abdulla Avloniy, in the social and spiritual life and their impact on the educational system. The article discusses the ideas promoted by the Jadid intellectuals in their works, their reforms in the fields of education, literature, theater, and ethics. The educational approaches of Munavvar Qori and Fitrat, as well as the innovations of Behbudiy and Avloniy in literature and theater, played a significant role in introducing the younger generation to modern knowledge and in shaping patriotic and moral values. This article demonstrates the importance of the Jadid movement in the modern education system and emphasizes the need for the

appreciation of its social and spiritual heritage today. The article can be a valuable resource for teachers, researchers, and students conducting scientific research.

Keywords: *Jadidism, intellectuals, Munavvar Qori, Abdurauf Fitrat, Mahmudxo`ja Behbudiy, Abdulla Avloniy, school reform, press, national awakening, social life, spirituality, literature, pedagogy, education,*

Kirish

XX asrning boshlarida O`zbekiston va uning atrofidagi hududlarda o`zgarishlar va yangiliklar boshlanadi. Bu davrda xalqning ma'naviy, ilmiy va ijtimoiy hayoti yangicha o`lchovlarga ko'tarilgan, shuningdek, yangi g'oyalar va intilishlar milliy uyg'onishga asos bo'lgan. O'rta Osiyo musulmon jamiyatlari orasida ma'rifatparvarlik harakati, ya'ni jadidchilik, ayniqsa, Turkiston va O`zbekistonda muhim tarixiy bosqichni tashkil etdi. Bu harakatning asosiy maqsadi – xalqni ilmdan, jaholatdan, va orqada qolishdan xalos etish edi.

Jadidchilik harakati o`zining keng qamrovli faoliyati orqali xalqni yangicha fikrlashga va zamonaviy bilimlarga erishishga chaqirdi. Bu davrda ajralib turadigan shaxslar – Munavvar Qori, Abdurauf Fitrat, Mahmudxo`ja Behbudiy va Abdulla Avloniy kabi ziyolilar milliy uyg'onishning, ma'rifatparvarlik g'oyalarining yetakchi vakillari bo'ldilar. Ular o`z faoliyatlarida yangi maktablar ochish, ilm-fanni rivojlantirish, matbuotni targ'ib qilish, sahna san'ati va adabiyot orqali xalq tafakkurini o`zgartirishga intildilar.

Jadidlarning faoliyati xalqning ta'lim-tarbiyasi va ijtimoiy hayotida ulkan iz qoldirdi. Ularning yaratgan ta'lim tizimi va metodlari nafaqat o'sha davr uchun, balki bugungi kunda ham o`z ahamiyatini yo`qotmagan. Maktab islohoti, ayollar huquqlari, yangi adabiyot va jurnalistika – bularning barchasi jadidchilik harakatining asosiy tamoyillari edi. Jadidlarning xalqni ma'rifatga, ilm-fanga, ma'naviyatga, vatanparvarlikka chaqirgan g'oyalari bugungi kunda ham dolzarbdir. Ularning asarlari va faoliyatlari har bir o'lkada jamiyatni yangilashga va rivojlantirishga qaratilgan mustahkam poydevor yaratdi.

Maqolada jadidchilik harakatining ushbu muhim vakillari – Munavvar Qori, Abdurauf Fitrat, Mahmudxo`ja Behbudiy va Abdulla Avloniyning ma'naviy va ijtimoiy hayotdagi o`rinlari hamda ularning bugungi zamonaviy ma'rifatparvarlik ishlariga qanday ta'sir ko'rsatgani ilmiy nuqtai nazardan tahlil qilinadi. Ushbu maqola jadidlarning faqat tarixiy shaxslar sifatida emas, balki zamonaviy ta'lim tizimi, milliy ma'naviyat va xalqni ilm-fan bilan tanishtirishdagi o`rinlari haqida ham batafsil ma'lumot beradi. Bu ish jadidlarning g'oyalarini va ularning zamonaviy ta'lim, tarbiya va ma'naviy-ma'rifiy faoliyatdagi o`rnini yoritishga, yosh avlodni

bugungi kundagi tarixiy xotirani saqlash, vatanparvarlik, ma'rifat va ilmga intilish ruhida tarbiyalashga yordam beradi. Maqola jadidlarning merosini o'rganish orqali ularning ijtimoiy va ma'naviy ahamiyatini zamonaviy jamiyatda qanday yanada rivojlantirish mumkinligini ko'rsatadi.

➤ **Munavvar Qori Abdurashidxonov**

Munavvar Qori, jadidchilik harakatining eng mashhur va ilg'or namoyandalaridan biri sifatida, nafaqat maktab islohotlari, balki ilmiy va ijtimoiy faoliyatlari bilan ham ajralib turadi. U zamonaviy pedagogik tizimni yaratish, ilm-fanni keng jamoatchilikka yetkazish uchun ko'plab yirik islohotlar o'tkazgan. "Najot" maktabini ochish orqali u ilg'or ta'lim metodlarini joriy etgan va o'z asarlarida yoshlarni ilmga chanqoq bo'lishga undagan. Shuningdek, "Taraqqiy" gazetasini yaratish orqali, Munavvar Qori o'z davrining yirik matbuot arbobi sifatida yoshlarni madaniy va ijtimoiy yangilanishga chaqirgan. U xalqni ilm-fan, axloqiy fazilatlar va vatanparvarlik ruhida tarbiyalashda katta o'rin tutgan.

➤ **Mahmudxo'ja Behbudiy**

Behbudiy sahna san'atida yangi yondashuvni ilgari surgan. Uning "Padarkush" asari nafaqat teatr san'ati uchun, balki ijtimoiy ongini o'zgartirishga xizmat qilgan. Behbudiy o'z asarlarida inson huquqlari, ayollarning jamiyatdagi o'rni va ularning ta'lim olish huquqini himoya qilgan. U teatr orqali nafaqat madaniyatni, balki xalqni adolat, erkinlik va ilmga undagan. Behbudiy o'zining jurnalistik faoliyati orqali ham keng jamoatchilikni muhim ijtimoiy masalalar haqida o'ylashga chaqirdi. U o'zining adabiy merosi orqali ayniqsa, o'zbek ayollarining ijtimoiy va siyosiy huquqlarini himoya qilishda alohida e'tibor qaratdi.

➤ **Abdurauf Fitrat**

Abdurauf Fitrat, jadidchilik harakatining yirik adibi, olimi va jamoat arbobi sifatida tarixda qolgan. Uning asarlari nafaqat adabiy, balki siyosiy ahamiyatga ham ega. "Munozara", "Oqibat" kabi asarlari orqali Fitrat xalqni yangilanishga, ilm-fan bilan shug'ullanishga undagan. U o'zining adabiyotdagi yangiliklari bilan, ilmiy izlanishlari bilan, milliy tafakkurga bo'lgan yondashuvni o'zgartirishga muvaffaq bo'lgan. Fitrat o'z davrida eng yirik tilshunos va tarixchi sifatida tanilgan. Ularning asarlari yoshlarni milliy g'urur, erkinlik va yuksalishga ilhomlantirgan.

➤ **Abdulla Avloniy**

Abdulla Avloniy, jadidchilik harakatining eng muhim pedagoglari va ma'rifatparvarlaridan biri sifatida, o'zbek ta'limining rivojlanishida katta rol o'ynagan. Uning "Turkiy guliston yoxud axloq" asari pedagogikada yangi bir bosqichni boshlab berdi. Avloniy o'z asarida axloqiy qadriyatlar, xalq ma'rifati, ta'lim va tarbiya masalalariga alohida e'tibor qaratgan. U "Axloq" ilmining o'zbek

jamiyatida muhim ahamiyatga ega ekanligini, odamlarning ruhiy va axloqiy tarbiyasini shakllantirishda ta'lim tizimining rolini ta'kidlagan. U, shuningdek, ayollarni ta'lim olish huquqiga ega bo'lishini, ularning ma'naviy va ilmiy salohiyatini rivojlantirish zarurligini o'z asarlarida aks ettirgan.

Zamonaviy ta'lim tizimi va jadidchilik harakatining o'rni.

Jadidchilik harakati o'zining g'oyalari va islohotlari bilan bugungi kunda ham o'z ahamiyatini yo'qotmagan. Jadidchilikning ilg'or pedagogik metodlari, ijtimoiy islohotlar, milliy g'urur va ma'naviyatni rivojlantirish masalalari hozirgi zamon ta'lim tizimiga katta ta'sir ko'rsatgan. Munavvar Qori, Behbudiy, Fitrat va Avloniylarning faoliyati orqali ta'lim, ma'rifat va milliy uyg'onish sohalarida ulkan yutuqlarga erishilgan. Zamonaviy ta'lim tizimida aynan bu kadrlarga bo'lgan e'tibor, yosh avlodni vatanparvar, ilimli va ma'naviyatli bo'lib yetishishiga yordam beradi.

Zamonaviy pedagogika va ta'lim metodikalarida jadidchilik harakatining ta'siri bevosita namoyon bo'lmoqda. Bugungi ta'lim tizimi, ayniqsa, axborot texnologiyalarining rivojlanishi bilan, munosib bilimlarni berishda, yoshlarni mustaqil fikrlashga o'rgatishda, ular uchun ta'limni zamonaviy talablar darajasiga olib chiqishda jadidchilik harakatining merosini o'zlashtirgan. Milliy ta'lim tizimida jadidchilikning tarbiyaviy, axloqiy va ilmiy asoslari davom ettirilmoqda.

Xulosa, Jadid ma'rifatparvarlarining ijtimoiy-ma'naviy hayotdagi o'rni bugungi kundagi ta'lim tizimi va ijtimoiy rivojlanish uchun ham muhimdir. Ular o'z faoliyatlari bilan nafaqat o'z davrining, balki kelajak avlodlarning fikrlash tarzini, ma'naviyati va tafakkurini shakllantirishga katta ta'sir ko'rsatgan. Jadidchilik harakati tomonidan ilgari surilgan g'oyalar va islohotlar, bugungi O'zbekiston ta'lim tizimi uchun katta ahamiyatga ega va ularning me'rosi hozirgi kunda ham zamonaviy ta'lim tizimi va jamiyatda keng qo'llanilmoqda. Jadidlarning g'oyalari, ular kiritgan o'zgartirishlar va yangiliklar xalqni o'zgartirish, rivojlantirish va ilm-fan, adolat va erk uchun kurashishda haligacha foydali bo'lmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Abdurashidov M. Munavvar Qori va jadidchilik harakati, Toshkent: "O'zbekiston", 2010.
2. Karimov A. O'zbek dramaturgiyasi tarixi, Samarqand, 2008.
3. Fitrat A. Munozara, Toshkent, 1912.
4. Avloniy A. Turkiy guliston yoxud axloq, Toshkent, 1913.
5. Rashidov F. Jadid matbuoti va ularning roli, Toshkent, 2015.
6. Behbudiy M. Tanlangan asarlar, Samarqand, 2012.
7. Ibragimov Sh. O'zbek ta'lim tarixida jadidchilikning o'rni, Andijon, 2020.